Mordechaj Gebirtig: Jiddische Lieder

Eine jiddische Rezension von Manfred Lemms Buch

In hebräischer Schrift, in Transkription und (fast) zeilengleicher Eindeutschung

באַזונגענדיק זייער לעבן, באַוויינט ער זייער טויט

יששכר פֿאַטער, רמת-אביב, ישׂראל

מאַנפֿרעד לעם, מרדכי געבירטיג - ייִדישע לידער,
פֿאַרלאַג קינסטלערטרעף װופּערטאַל, 1992, 296 זייטן.

צווישן די ווינציקע דייטשן, וואָס האָבן זיך באַמיט צו געפֿינען פֿאַרגעבונג און עקספּיאַציע פֿאַר די זינד פֿון זייערע עלטערן, פֿאַרמישטע אין אומברענג פֿון ייִדן, טיילן זיך אויס דריי קאַטע-גאָריעס: יחידים, וואָס האָבן זיך אַריינגעוואָרפֿן אין מיסטישע מעדיטאַציעס איבער די פּראָבלעמען גאָט, מענטש, וועלט און לעבן, און צום סוף זענען זיי - אָפּגעזונדערטע פֿון דער אַרו-מיקער געזעלשאַפֿט - אַריין אין קלויסטערס ווידמענדיק זיך הילף דעם קראַנקן און שוואַכן; אַזוינע, וואָס האָבן זיך מיטן פֿולן באַוווּסטזיין דערנענטערט צו די גייסטיקע ווערטן פֿון ייִדנטום, איבערגעבנדיק זיך דעם געדאַנק פֿון לערנען תּורה ביז זיי זענען געוואָרן רבנים; אויך אַנדערע - שוין גרעסערע טיילן מאָראַלישן און מאַטעריעלן אונטערשטיץ דער קעמפֿנ-דיקער ייִדישער מדינה, אַזוי אויפֿן עקאָנאָמיש־ווירטשאַפֿטלעכן געביט אין לאַנד, ווי אויף דער פּאָליטישער אינטערנאַציאָנאַלער אַרענע אין דער וועלט.

אַ ספּעציפֿישן וועג פֿאַר דערנענטערן זיך צום ייִדישן פֿאָלק האָט זיך אויסגעקליבן דער יונגער דייטשישער פּאָפּזינגער מאַנפֿרעד לעם: דורך מוזיקאַלן פֿאַרבינד מיטן ייִדישן פֿאָלקסליד האָט ער זיך צו-געאייגנט די קענטעניש פֿון דער ייִדישער שפּראַך, זיך פֿאַרברודערט מיט דער ייִדישער קולטור, גייסטיק באַנומען דעם לעבנסשטייגער, טראַדיציעס און געוווינהייטן פֿון ייִדישן מאַסנמענטש, זיך צונויפֿ-געלעבט אינהאַלטלעך מיט די לידער פֿון וואָרצלדיקסטן ייִדישן פֿאָלקס־טרובאַדור מרדכי געבירטיג און געוואָרן איינער פֿון די קערנדיקסטע אויספֿירער פֿון זיינע שאַפֿונגען.

Issachar Fater, Ramat-Aviv, Jisroel

Basungendik sejer lebn, bawejnt er sejer tojt

Manfred Lemm, Mordechaj Gebirtig - Jidische lider
farlag Kinsstlertref Wupertal, 1992, 296 sajtn.

Zwischn di winzike Dajtschn, woss hobn sich bamit zu gefinen fargebung un eksspiazie far di sind fun sejere eltern, farmischtein umbreng fun jidn, tajln sich ojss draj kategoriess: jochidim, woss hobn sich arajngeworfn in misstische meditaziess iber di problemen got, mentsch, welt un lebn, un zum ssof senen sej - opgesunderte fun der arumiker geselschaft - arajn in klojssterss widmendik sich hilf dem krankn un schwachn; asojne, woss hobn sich mitn fuln bawusstsajn dernentert zu di gajsstike wertn fun jidntum, ibergebndik sich dem gedank fun lernen tojre bis sej senen geworn rabojnim; ojch andere - schojn gressere tajln moralischn un materieln unterschtiz der kemfendiker jidischer medine, asoj ojfn ekonomisch-wirtschaftlechn gebit in land, wi ojch der politischer internazionaler arene in der welt.

A sspezifischn weg far dernentern sich zum jidischn folk hot sich ojssgeklibn der junger dajtschischer popsinger Manfred Lemm: durch musikaln farbind mitn jidischn folksslid hot er sich zugeajgnt di kentenisch fun der jidischer schprach, sich farbrudert mit der jidischer kultur, gajsstik banumen dem lebnssschtajger, tradiziess un gewojnhejtn fun jidischn massnmentsch, sich zunojfgelebt inhaltlech mit di lider fun worzldiksstn jidischn folkss-trubadur Mordechaj Gebirtig un geworn ejner fun di kerndiksste ojssfirer fun sajne schafungen.

Issachar Fater, Ramat-Aviv, Israel

Von ihrem Leben singend beweint er ihren Tod

Manfred Lemm
Mordechaj Gebirtig - Jiddische Lieder
Verlag: Edition Künstlertreff D-42287 Wuppertal
1992, 296 Seiten. ISBN: 3 - 980 3098 - 0 - 0

Unter den wenigen Deutschen, die sich um Vergebung und Versöhnung bemühten für die Sünde ihrer Eltern - die Verstrickung in die Ermordung der Juden - gibt es drei Kategorien: Nachkommen, die sich hineingeworfen haben in mystische Meditationen über die Probleme Gott, Mensch, Welt und Leben, und zum Schluß gingen sie - abgesondert von der gesellschaftlichen Umgebung - in Klöster, um sich der Hilfe von Kranken und Schwachen zu widmen; andere, die sich mit vollem Bewußtsein den geistigen Werten des Judentums näherten, gaben sich dem Gedanken hin, die Thora zu lernen, um Wissende zu werden; und weiter jene - schon größere Teile - die moralische und materielle Unterstützung beim Kampf um den israelischen Staat gaben, sowohl auf ökonomisch- wirtschaftlichem Gebiet im Land wie auch auf der politischen, internationalen Arena in der Welt.

Einen besonderen Weg, sich dem jüdischen Volk zu nähern, hat sich der deutsche Sänger Manfred Lemm ausgesucht: durch den musikalischen Zugang zum jiddischen Volkslied hat er sich die Kenntnis der jiddischen Sprache angeeignet, sich mit der jiddischen Kultur verbrüdert, geistig beeinflußt von der Lebensmelodie, den Traditionen und Gewohnheiten des einfachen jüdischen Menschen, sich inhaltlich eingelebt mit den Liedern des urwüchsigsten jiddischen Volks-Troubadours Mordechaj Gebirtig und wurde so einer der kernigsten Interpreten seines Schaffens.

אַ געבוירענער נאָך דער צווייטער וועלט־מלחמה, האָט ער די קינדעריאָרן פֿאַרברענגט אין דער שטאָט פּאָטסדאַם, ווו ער איז דערצויגן געוואָרן אין גייסט פֿון דער ברוינרויטער תּורה פֿון דעמאָקראַטישן מזרח־דייטשלאַנד. און אַפֿילו נאָך דעם, ווי זיינע עלטערן זענען מיט אים אַנטלאָפֿן אין מערב, איז נישט לייכט געווען אויסצושטיין פֿאַרשיידענע אינערלעכן און אויסערלעכן שטרייטן און קאַמפֿן אויף אַראָפּצוואַרפֿן פֿון זיך דעם אָנגעוואַקסענעם שטויב, מיט וועלכן עס איז געווען באַדעקט דער אַרומיקער אַמביענט. שווער געווען אַרויסצורייסן זיך פֿון די אייזערנע פּרענטן, וואָס האָבן פֿון לינקס־רעכטס געפּענטעט און געקלעמט דעם יונגן דייטש אין זיין שטרעבן אַרויסצוקריגן זיך פֿון דער שמוציקער בלאָטע, אין וועלכער עס איז נאָך געזונקען דער עלטערער דור...

ווי אַן אָנהענגער און ענטוזיאַסט פֿון די ענגלישע ביטלס און שפּעטערדיקע פּאָפּזינגערס, האָט ער איבערגענומען זייערע וואָקאַלע מוזיק־פּרינציפּן, אָבער פֿון 1967, נאָכן זיגרייכן קריג פֿון מדינת ישראל, האָט ער זיך אַריינגעוואָרפֿן אין דער פּראָבלעמאַטיק פֿון דער ייִדישער מוזיק בכלל און פֿאָלקסליד בפֿרט. ער האָט זיך אַנטציקט מיטן ייִדישן וואָרט אויסגעפֿינענדיק, אַז נישט בלויז שפּראַכלעך איז ייִדיש ענלעך צום אַמאָליקן מיטלהויכדייטש, נאָר אויך אַקוסטיש איז דאָס ייִדישע ליד אַן אומצערייסלעכער טייל פֿון דער אייראָפּעיִשער קלאַנגען־קולטור. וואָרום נישט געקוקט אויף די אָפּגעזונדערטקייט פֿון דער ייִדישער קאָלעקטיוויטעט, האָבן שטענדיק פֿרעמדע געזאַנגען אָפּגעהילכט אין געטאָ און זיך אַריינגעריסן אין ייִדישע אויערן.

מאַנפֿרעד לעם האָט געפֿונען פֿריינד צווישן ייִדן, זיך אויסגעלערנט לייענען און שרייבן ייִדיש, אָנגעהויבן זינגען ייִדישע לידער, געגרינדעט אַן אַנסאַמבל מיט אַ באַזעץ פֿון טיפּישע "ייִדישע אינסטרומענטן", (פֿידל, קלאַרנעט, קאָנטראַבאַס) און זיך פּערפֿעקציאָנירט אין די שאַפֿונגען פֿון מרדכי געבירטיג. דערביי האָט ער באַלד אַרויסגעוויזן זיין אָריגינאַליטעט און אייזנאַמיקייט מיט דעם, וואָס ער האָט אַרויסגעצויגן פֿון פֿאַרגעסנקייט די לידער פֿון געבירטיגן, וואָס זענען אַמווינציקסטן געזונגען געוואָרן: לידער פֿון סאָציאַלן זשאַנער, ווי: "אַן אַרבעטסלאָזער", "דער קריגס־אינוואַליד", "אין פֿאַבריק", "אַרבעטסלאָזער־מאַרש" און ענלעכע. און בכלל האָט ער אין דער קאָליר־פֿולער טעמאַטיק פֿון געבירטיגס שאַפֿן אויסגעפֿינען די עמאָציאָנעלע דראַמאַטיק פֿון טאָגטעגלעכן פֿאַר־מלחמהדיקן ייִדישן לעבן, דאָס האָט אין זיין באַוווסטזיין נאָך מער אַרטיקולירט און רעליפֿער מאַניפֿעסטירט די טראַגיק פֿון דער ייִדישער פֿאַרטיליקונג.

A gebojrener noch der zwejter welt-milchome, hot er di kinderjorn farbrengt in der schtot Potsdam, wu er is derzojgn geworn in gajsst fun der brojnrojter tojre fun Demokratischn Misrech-Dajtschland. Un afile noch dem, wi sajne eltern senen mit im antlofn in majrew, is nischt lajcht gewen ojsszuschtejen farschejdene inerlechn un ojsserlechn schtrajtn un kamfn ojf aropzuwarfn fun sich dem ongewakssenem schtojb, mit welchn ess is gewen badekt der arumiker ambient. Schwer gewen arojsszurajssn sich fun di ajsenrne prentn, woss hobn fun linkss-rechtss gepentet un geklemt dem jungn dajtsch in sajn schtrebn arojsszukrign sich fun der schmuziker blote, in welcher ess is noch gesunken der elterer dor...

Wi an onhenger un entusiasst fun di englische Bitlss un schpeterdike popsingerss, hot er ibergenumen sejere wokaler musik-prinzipn, ober fun 1967 nochn sigrajchn krig fun Mediness Jissroel, hot er sich arajngeworfn in der problematik fun der jidischer musik b'klal un folksslid b'frat. Er hot sich antzikt mitn jidischn wort ojssgefinendik, as nischt blojs schprachlech is jidisch enlech zum amolikn mitlhojchdajtsch, nor ojch akusstisch is doss jidische lid an umzerajsslecher tajl fun der ejropeischer klangn-kultur. Worum nischt gekukt ojf di opgesundertkejt fun der jidischer kolektiwitet, hobn schtendik fremde gesangn opgehilcht in geto un sich arajngerissn in jidische ojern.

Manfred Lemm hot gefunen frajnd zwischn jidn, sich ojssgelernt lejenen un schrajbn jidisch, ongehojbn singen jidische lider, gegrindet an anssambl mit a basez fun tipische " jidische insstrumentn ",(fidl, klarnet, kontrabass) un sich perfekzionirt in di schafungen fun Mordechaj Gebirtig. Derbaj hot er bald arojssgewisn sajn originalitet un ojssnamikejt mit dem, woss er hot arojssgezojgn fun fargessnkejt di lider fun Gebirtign, woss senen amwinziksstn gesungen geworn: lider fun ssozialn shaner, wi: "an arbetloser", "der krigss-inwalid", "in fabrik", "arbetloser-marsch" un enleche. Un b'klal hot er in der kolirfuler tematik fun Gebirtigss schafn ojssgefinen di emozionele dramatik fun togteglechn farmilchomedikn jidischn lebn, doss hot in sajn bawusstsajn noch mer artikulirt un relifer manifesstirt di tragik fun der jidischer fartilikung.

Nach dem II. Weltkrieg geboren verbrachte er seine Kindheit in Potsdam, wo er im Klima braunroter Doktrin der DDR aufwuchs. Nachdem seine Eltern mit ihm in den Westen flüchteten, war es nicht leicht, verschiedene innerere und äußerere Streitigkeiten und Kämpfe durchzustehen, um den braunen Staub seiner Umgebung abzuschütteln. Schwer war es, sich aus den eisernen Klammern loszureißen, die von links und rechts den jungen Deutschen fesselten und hinderten in seinem Streben, aus dem Schmutz, in dem die ältere Generation immer noch versunken war, herauszukommen.

Als begeisterter Anhänger der Beatles und späterer Popgruppen übernahm er zuerst ihre Musik, aber seit dem Sechstagekrieg 1967 hat er sich der jüdischen Musik gewidmet, insbesondere dem Volkslied. Er begeisterte sich an der jiddischen Sprache, als er herausfand, daß Jiddisch nicht nur sprachlich dem Mittelhochdeutschen ähnelt, sondern auch akustisch das jiddische Lied einen integralen Anteil der europäischen Klangkultur bildet. Trotz der gesellschaftlichen Isolation des jüdischen Kollektivs erklangen ständig fremde Melodien im Ghetto und fanden Eingang in jüdische Ohren.

Manfred Lemm fand Freunde unter den Juden, lernte Jiddisch lesen und schreiben, begann, jiddische Lieder zu singen, gründete ein Ensemble mit einer typischen Klesmerbesetzung (Geige, Klarinette, Kontrabaß) und vervollkommnete sich in den Schöpfungen Mordechaj Gebirtigs. Dabei bewies er bald seine Originalität und Einmaligkeit dadurch, daß er die Lieder Gebirtigs aus dem Vergessen herauszog, die am wenigsten gesungen worden waren: Lieder des sozialen Genres wie: "Ein Arbeitsloser", "Kriegsinvalide", "In der Fabrik", "Arbeitslosenmarsch" und andere. Darüber hinaus hat er in der vielfarbigen Thematik von Gebirtigs Schaffen die emotionale Dramatik des alltäglichen jüdischen Lebens in der Vorkriegszeit gefunden, die in seinem Bewußtsein noch stärker die Tragik der jüdischen Vernichtung artikuliert und leichter manifestiert.